

Kristina Kocuvan

Osnovna šola Sv. Jurij ob Ščavnici

Mojca Horvat

Višja arhivistka, Pokrajinski arhiv Maribor

ARHIV V KOVČKU NA OBISKU V OSNOVNI ŠOLI

Prenovljeni učni načrt za zgodovino nam daje veliko možnosti za popestritev pouka. V 6. razredu, ko učenci šele spoznavajo zgodovino kot učni predmet, je teh možnosti precej.

Procesna zasnova učnega načrta omogoča vključevanje številnih dejavnosti prek izbranih didaktičnih pristopov, ki se lahko izvajajo v učilnicah in zunaj njih – v obliki ekskurzij, zgodovinskega terenskega ter projektnega dela.

Med drugim je možno obiskati tudi arhiv in ga spoznati kot ustanovo, ki hrani zgodovinske vire. Veliko šol takšnega obiska ne more izpeljati spontano, zato so se v Pokrajinskem arhivu Maribor odločili za »Arhiv v kovčku«. Arhiv se je s svojo dejavnostjo predstavil na enem izmed študijskih srečanj, kjer so ponudili možnost, da pride njihov arhivist na obisk v šolo. Po krajšem času je steklo sodelovanje.

PRIPRAVA NA OBISK

Ob pregledu učnega načrta smo ugotovili, da je med cilji, ki se nanašajo na razvijanje spretnosti in veščin, veliko takih, ki se nanašajo na zgodovinske vire. Ti cilji so:

Učenci:

- razvijejo spretnosti zbiranja informacij in dokazov iz različnih zgodovinskih virov in literature v različnih medijih,
- razvijejo zmožnost analize, sinteze in interpretacije uporabnih in verodostojnih informacij in dokazov iz različnih zgodovinskih virov in literature,
- razvijejo spretnosti iskanja zgodovinskih virov in literature z IT,
- razvijejo zmožnost kritične presoje zgodovinskih dogodkov, pojavov in procesov na podlagi večperspektivnih zgodovinskih virov in literature.

V učnem načrtu za 6. razred je pri ciljih in vsebinah pri obvezni temi Ostanki preteklosti pri tretji vsebini zapisano: Kako spoznavamo preteklost? Tukaj naj učenci med drugim spoznajo vrste zgodovinskih virov ter ustanove, ki vire hranijo.

Konkretni učni cilji, ki se nanašajo na to učno vsebino, so:

Učenci:

- pojasnijo pomen zgodovinskih virov za zgodovino,
- razložijo, katere ustanove hranijo zgodovinske vire,
- naštejejo nekaj pomožnih zgodovinskih in drugih ved ter sklepajo o njihovem pomenu za zgodovino.

OBISK IZ ARHIVA

Pred samim obiskom iz arhiva so učenci tri šolske ure spoznavali vrste zgodovinskih virov, ustanove, ki jih hranijo, ter spoznali nekatere pomožne zgodovinske vede.

Učence smo na obisk pripravili. Od doma so prinesli različne zgodovinske vire. Med drugim: stare fotografije, pisma, razglednice, knjige, dokumente, vojaške knjižice, spričevala, potne liste. Šola je zagotovila stare redovalnice iz začetka dvajsetega stoletja. Za obisk smo načrtovali dve šolski uri.

Iz arhiva so s seboj pripeljali kar nekaj zanimivega gradiva, ki se nanaša na lokalno zgodovino. Pred izvedbo delavnice so predstavili arhiv in dejavnosti, s katerimi se tam ukvarjajo. V ta namen so si učenci tudi ogledali krajši film o arhivu. Učencem so potem pokazali še replike najpomembnejših arhivskih dokumentov, ki jih hranijo v arhivu, ter primere arhivskega gradiva. Na koncu so si lahko ogledali ter potipali košček pergamenta.

Učenci so se posedli v skupine, kjer so si ogledali primere starih redovalnic nekdanje podružnične šole na Stari Gori. Najbolj jih je presenetilo to, da so bile v začetku 20. stoletja (leta 1901) najslabše ocene petice, najboljše pa enke. Nato so delali s svojim gradivom, ki so ga prinesli od doma. Dobili so natančna navodila za delo, svoje ugotovitve pa so zapisovali v zvezek. Pri analizi gradiva so izhajali iz predznanja, ki so ga dobili pri pouku zgodovine. Tam so namreč že brali zgodovinska besedila, ki so jih potem analizirali. Tem dokumentom so določili čas, prostor nastanka, vzroke in potek dogajanja ter posledice dogajanja.

Izdelava voščenega pečata (foto: Mojca Horvat).

Opisi gradiv, ki so jih učenci prinesli s seboj, so se med seboj razlikovali glede na vrsto vira (fotografija, pismo, rodovnik ...).

Primer takega opisa:

Ime vira: Vojaška knjižica

Namen uporabe: Podatki o služenju vojaškega roka in udeležbe v vojni.

Opis: Knjižica je velika 5 x 10 cm, zelene barve in ima 24 strani. V njej so najprej osebni podatki lastnika vojaške knjižice: datum rojstva (5. 1. 1898), opis njegovega videza (majhne rasti, okroglega obraza, rjavih las in oči ter da ima nos pravilno obliko). Dalje izvemo podatke o vojnem okrožju, to je v tem primeru Ljubljana, da je lastnik po narodnosti Slovenec in da govori slovensko ter da ima končanih šest razredov osnovne šole, po poklicu pa je kmet. Iz dokumenta izvemo, da je služil v avstrijski vojski v času prve svetovne vojne (15. 5. 1915 do 30. 11. 1917) in da je bil v pešpolku.

Datum izdaje dokumenta: 25. 3. 1948

(Vir dokumenta: Osebni arhiv Kristine Kocuvan.)

Vsi učenci so potem na kratko predstavili svoj vir in prebrali opis, ki so ga sestavili o njem. Za konec so izdelali še pečat.

MOŽNOSTI POVEZOVANJA ARHIVA S ŠOLAMI

Celotni učni načrt za zgodovino v osnovni šoli nudi možnosti sodelovanja z arhivi. V spodnji preglednici predstavljamo nekaj možnih primerov sodelovanja.

Razred	Vsebina	Primer sodelovanja
8.	Slovenske dežele v času Marije Terezije in Jožefa II.	Delo s katastri in primerjava katastrov z današnjimi satelitskimi posnetki ter ugotavljanje razlik.
8.	Slovensko narodno gibanje od kulturnega delovanja do nastanka političnih strank	- Delo s starimi volilnimi letaki strank. Ugotavljanje pomena volilne propagande za uspeh na volitvah takrat in danes. - Delo s programi različnih političnih strank in primerjava le-teh.
9.	Gospodarski in kulturni razvoj Slovenije	- Delo s starimi razglednicami in prostorskimi načrti - Delo z bančnimi oz. hranilniškimi izpiski ter ugotavljanje socialnega položaja delavcev, kmetov.
9.	Slovenci med drugo svetovno vojno	- Delo s propagandnim gradivom okupatorjev, odporniških gibanj, sodelavcev okupatorjev in analiza le-teh. - Delo s pismi ujetnikov, vojakov, civilnega prebivalstva o razmerah v času vojne.
9.	Življenje Slovencev v socialistični Jugoslaviji	Delo z reklamnim gradivom in na podlagi tega sklepanje o ponudbi in cenah v Jugoslaviji ter primerjava z današnjim časom.
6., 7., 8., 9.	Terensko delo	Delo s starimi načrti ulic, fotografijami in ugotavljanje dejanskega stanja.

Ne glede na to, ali v arhivu sami poiščemo gradivo za delo in ga potem uporabimo pri pouku, ali z učenci obiščemo arhiv in tam izvedemo učno uro, ali pa nas obiščejo oni in pri nas izvedejo uro, je možnosti veliko.

PEDAGOŠKA DEJAVNOST V SLOVENSKIH ARHIVIH

Slovenski arhivi se že vrsto let trudijo, da bi bili v javnosti bolj prepoznavni. Še vedno se namreč dogaja, da jih zamenjujejo z muzeji, mnogo ljudi pa si tudi predstavlja, da so arhivi zaprti, namenjeni le »resnim raziskovalcem« ali izdajanju dokumentov po predhodni oddaji vloge. Premalo pedagoških delavcev se zaveda, da je arhiv primeren tudi za obisk učencev in dijakov, čeprav imamo izkušnje celo že s skupinami iz vrtca. Vsi slovenski arhivi omogočajo t. i. učno uro v arhivu, na kateri po predhodni najavi sprejmejo skupino učencev ali dijakov in jim predstavijo arhiv. Glede na to, da nekih skupnih smernic in navodil glede pedagoške dejavnosti v arhivih (še) ni, se vsak arhiv znajde po svoje, zato se posamezni javni arhivi po ponudbi učnih ur tudi dokaj razlikujejo.¹ Skupno za zdaj ostaja, da so učne ure v vseh arhivih brezplačne. V Sloveniji deluje poleg osrednjega državnega arhiva – Arhiva Republike Slovenije – še sedem regionalnih arhivov in trije škofijski oz. nadškofijski arhivi. Podrobnejši pedagoški programi vsakega od njih so navedeni v knjižici Slovenski arhivi se predstavijo.²

UČNE URE IN DELAVNICE V POKRAJINSKEM ARHIVU MARIBOR

UČNE URE

Za osnovnošolce je pripravljena predstavitvena učna ura (pribl. 45 min) s podobno vsebino za vse osnovnošolce zadnjega triletja, razlikuje pa se glede na regijo, iz katere prihajajo. Učencem ob obisku arhiva na projektorju pokažemo digitalizate npr. starih razglednic, fotografij, gradbenih načrtov, pergamentnih listin, šolskih dokumentov, ki so nastali v njihovem domačem kraju oz. mestnem okolju ali se nanj nanašajo. Uspešno se je izkazala kombinacija med skeniranimi dokumenti na PowerPoint prezentaciji, ki je smiselna predvsem za manjše dokumente, kot so razglednice, saj jih večje skupine učencev sicer ne bi mogle dobro videti, ter prikaz nekaterih izvirnih arhivskih dokumentov, kot so npr. urbarji, gradbeni načrti, listine, ki naredijo največji vtis, če jih učenci vidijo »v živo«. Skupino po uvodni PowerPoint prezentaciji, peljemo v arhivsko skladišče, čitalnico in restavratorsko delavnico, kjer se seznanijo z nekaterimi vidiki dela v arhivu.

Učna ura za dijake je osredotočena na različne tipe gradiva, ki ga hranimo v arhivu. Predstavimo tudi iskalnike po arhivskem gradivu, saj se v vsaki generaciji najdejo dijaki, ki bodo pripravljali raziskovalne naloge in ob tem potrebovali pomoč arhiva. Obisk arhivske čitalnice zato zanje ni več le zanimivost, gre za predpripravo za samostojno delo v njej. Tudi pri srednješolskih predstavitev prilagajamo regiji, iz katere prihajajo, pojavljajo pa se tudi že tematske učne ure, ki so namenjene vnaprej določeni temi, o kateri se predhodno dogovorimo z njihovimi profesorji. Tukaj se odpira cela vrsta možnosti, vendar je vse skupaj precej odvisno od profesorjev, ki morajo znati povedati, kaj želijo in s kakšno predstavitvijo v arhivu bi se njihov pouk najbolje dopolnil.

¹ Horvat, Mojca (2013). Razvoj pedagoške dejavnosti v slovenskih arhivih. V: *Atlanti*, letnik 23, št. 2, str. 183–190.

² Slovenski arhivi se predstavijo (2010). Ljubljana: Arhivsko društvo Slovenije.

Učitelji in profesorji iz bolj oddaljenih krajev obisk arhiva v Mariboru večinoma kombinirajo z obiskom kake druge kulturne institucije v mestu (npr. muzej, gledališče, knjižnica). Tudi za nas v arhivu je to ugodno, saj je tako pri naši učni uri le ena skupina (praviloma do 25 obiskovalcev), kar je glede na naše prostorske zmogljivosti ustrezno, poleg tega imajo manjše skupine od obiska preprosto več koristi.³

Učenka v arhivskem skladišču z urbarjem iz 18. stoletja (foto: Mojca Horvat).

ARHIVSKE DELAVNICE

Poleg učnih ur v Pokrajinskem arhivu Maribor od leta 2011 izvajamo tudi arhivske delavnice. Te so zanimive za skupine, ki želijo v arhivu prebiti nekaj več časa kot le eno šolsko uro. Ko gre za učence, ki so prvič v arhivu, jim za začetek na običajni način predstavimo arhiv. Po predstavitveni uri, ki zajema tudi ogled skladišča, arhivske čitalnice in restavratorske delavnice, se učenci razdelijo v štiri manjše skupine (do 8 otrok). Vsako skupino prevzame po en strokovni delavec iz arhiva za približno pol ure. V prvi delavnici, ki jo vodi restavrator, si učenci v restavratorski delavnici izdelajo pečate, z zlatotiskom naredijo napis in spoznajo še druge stroje in postopke v restavratorski delavnici. Druga skupina pod vodstvom arhivistke, ki obvlada kaligrafijo, spozna osnove kaligrafske pisave. Z ustreznimi pisali na delovne liste izpišejo nekaj besed, najraje seveda svoje ime in priimek. Tretja skupina se namesti v arhivski čitalnici, kjer pod vodstvom arhivista raziskuje s pomočjo mikrofilmskega čitalnika. Najprimernejša se je izkazala domovinska kartoteka na mikrofilmih, po kateri brskajo učenci in ob tem odgovarjajo na zastavljena vprašanja na učnem listu. Četrta skupina dobi v roke izvirno arhivsko gradivo. Po parih ali sami iz izbranih šolskih dokumentov (tedniki šolskega dela, matični listi, redovalnice, imeniki, šolske kronike ...) izpišejo podatke, pri delu pa jih poleg arhivistke usmerjajo delovni lističi. Na koncu se vse skupine spet zberejo in vsak učenec na kratko poda poročilo o svojem delu.⁴

³ Aristovnik, Bojana in Horvat, Mojca (2011). Učna ura v Zgodovinskem arhivu Celje in Pokrajinskem arhivu Maribor. V: Primeri različnih praks v slovenskih arhivih. Zbornik referatov. Ljubljana: Arhivsko društvo Slovenije, str. 60–78.

⁴ Horvat, Mojca (2013). Razvoj pedagoške dejavnosti v slovenskih arhivih. V: Atlanti, letnik 23, št. 2, str. 187.

ARHIV V KOVČKU – OD IDEJE DO REALIZACIJE

Pokrajinski arhiv Maribor je pristojen za ustvarjalce z območja upravnih enot Dravograd, Gornja Radgona, Lenart v Slovenskih goricah, Lendava, Ljutomer, Maribor, Murska Sobota, Pesnica, Radlje ob Dravi, Ravne na Koroškem, Ruše, Slovenj Gradec in Slovenska Bistrica, vendar prihajajo obiski šolskih in drugih zainteresiranih skupin v veliki večini z območja upravne enote Maribor. Tisti iz bolj oddaljenih krajev zaidejo v arhiv kvečjemu mimogrede, ko si v mesto pridejo ogledat kaj drugega (recimo gledališko predstavo), ostane pa jim še nekaj časa, ki ga učitelji želijo koristno in poučno zapolniti. Vse šole pa tudi te možnosti nimajo, zato smo na Kulturnem bazarju, ki vsako leto poteka v Cankarjevem domu, z zanimanjem prisluhnili izkušnjam kolegov iz muzejev, ki so poročali o t. i. »muzeju v kovčku«: kustos pedagog obišče šolsko skupino kar na njeni šoli. V kovček spravi zanimive reprodukcije muzealij, gradivo za delavnice in še kaj ter dejavnost izvede na šoli. Ideja se zlahka prenese tudi na arhiv, uporabi se kombinacija zgoraj opisane učne ure v arhivu in arhivskih delavnic. Ta ideja je bila učiteljem zgodovine predstavljena na študijskih srečanjih, ki jih organizira Zavod RS za šolstvo, in sicer na posameznih šolah na Štajerskem, Koroškem in v Pomurju.

Nekaj primerkov arhivskega gradiva iz domačih krajev učencev: razglednica, katastrska skica, list iz urbarja, grafika in listina (foto: Mojca Horvat).

Za izvedbo arhiva v kovčku so se prvi ogreli na Osnovni šoli Sv. Jurij ob Ščavnici. Skupaj z arhivom je bil narejen načrt, kako bo ura potekala, kakšna naj bo predpriprava ipd. V arhivu smo pripravili PowerPoint prezentacijo, ki je bila nekoliko drugačna, kot bi jo pripravili za učence, ki bi obiskali arhiv. Poleg digitalizatorov arhivskih dokumentov iz Sv. Jurija ob Ščavnici in okolice je namreč vsebovala tudi nekaj posnetkov (fotografij in video-izsekov) arhiva: skladišč, restavratorske delavnice, čitalnice, razstavišča – torej prostorov, ki bi si jih učenci lahko ogledali, če bi obiskali arhiv. Pri tem je bil v pomoč tudi predstavitveni film mariborskega arhiva, ki je dostopen na portalu YouTube.⁵ Namesto izvirnih dokumentov, smo pripravili nekaj fotografij pergamentnih listin v naravni velikosti ter ročno izdelano knjigo, ki je še šivana in lepljena na stari način (delo konservatorsko-restavratorskega tehnika iz Pokrajinskega arhiva Maribor), pečatnik in vosek za pečatenje ter košček (nepopisanega) pergamenta.

Za izvirno arhivsko gradivo so poskrbeli na šoli (šolski arhiv) in učenci sami, ki so od doma prinesli zanimivo gradivo, katerega so se nato naučili pravilno ovrednotiti, popisati, identificirati, opozorjeni pa so bili tudi na ustrezne pogoje, v katerih se takšni dokumenti najprimerneje hranijo.

Učenci so se seznanili s tem, kako arhivsko popisati dokument, ki so ga prinesli od doma. Najprej smo poskusili skupaj poimenovati dokumente iz šolskega arhiva, ki so jih imeli pred seboj: redovalnica, katalog, imenik ... Poleg poimenovanja je zelo pomembno ugotoviti tudi leto, v katerem je dokument nastal. Učenci so spoznali, da ni vsaka letnica, zapisana na dokumentu, tudi letnica nastanka dokumenta (npr. na spričevalu sta letnica rojstva učenca in tudi letnica izdaje spričevala). Sledil je še kratek opis dokumenta, ki je lahko vseboval podrobnosti o fizičnem izgledu (npr. velikost, število strani) ali vsebini. Vsak učenec je nato sam popisal arhivsko gradivo, ki ga je prinesel od doma. Šestošolci so se zelo dobro znašli in naredili popise, ki so tudi z arhivskega strokovnega stališča povsem korektni. Gradivo, ki so ga prinesli, pa je bilo zelo raznovrstno: od osebnih identifikacijskih dokumentov do fotografij, šolskih dokumentov in rodoslovnih knjižic; vseeno so lahko vse popisali na način, ki so ga prej spoznali. Nekateri so prinesli tudi stare knjige in ob tem smo lahko spregovorili o tem, kje se arhivska dejavnost stika s knjižničarsko.

⁵ Predstavitev dejavnosti Pokrajinskega arhiva Maribor. Dostopno na: <http://www.youtube.com/watch?v=StBINf8IVzk> (dostop: 13. 5. 2014).

SKLEP

Izkustveno učenje je pomemben element pri poučevanju in učenju. Učenci si to, kar vidijo, kar sami poskusijo, najbolj zapomnijo. Po koncu obiska smo jih povprašali o njihovem mnenju glede delavnice. Nad obiskom so bili navdušeni. Najbolj sta jim bila všeč perga-ment in pa izdelava pečata. Veliko jih je povedalo, da si niso predstavljali, da so arhivi in delo z arhivskim gradivom tako zanimivi.

Arhiv v kovčku ne želi biti nadomestilo za dejanski obisk šolskih skupin v arhivu. Vsekakor je za učence bolje, če lahko obišejo arhiv in vidijo arhivska skladišča, restavratorsko delavnico ter primerke izvirnega arhivskega gradiva »v živo«. Vseeno pa je treba upoštevati, da je za nekatere šole pot v mesto, kjer ima arhiv sedež, predolga, predraga ali iz katerega drugega razloga nedosegljiva. V takih primerih je arhiv v kovčku lahko rešitev, ki učiteljem omogoči, da svoje učence vseeno vsaj seznani z arhivom. S tem ko učenci prinesejo nekaj starih dokumentov od doma, pa se vključi še novi vidik, saj se začnejo zavedati pomena zasebnega arhivskega gradiva. Naučijo se prepoznati starost dokumentov, s tem pa se zavejo tudi vrednosti dokumentov, ki jih njihovi starši hranijo doma, nekoč pa bodo morda oni postali lastniki in jih bodo znali ceniti in ohraniti še naprej.

LITERATURA

- Aristovnik, Bojana in Horvat, Mojca (2011). Učna ura v Zgodovinskem arhivu Celje in Pokrajinskem arhivu Maribor. V: Primeri različnih praks v slovenskih arhivih. Zbornik referatov. Ljubljana: Arhivsko društvo Slovenije, str. 60–78.
- Horvat, Mojca (2013). Razvoj pedagoške dejavnosti v slovenskih arhivih. V: Atlanti, letnik 23, št. 2, str. 183–190.
- Karba, Pavla (1999). Raziskujemo skupaj. Priročnik za učitelje. Ljubljana: DZS.
- Slovenski arhivi se predstavijo (2010). Ljubljana: Arhivsko društvo Slovenije.
- Program osnovna šola. Zgodovina (2011). Učni načrt. Ljubljana: Ministrstvo za šolstvo in šport, Zavod RS za šolstvo.